

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-25>

УДК 658.0(477)

Ірина ГОНТАРЕВА

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0000-0002-2242-378X>

e-mail: igontareva@karazin.ua

Вікторія КОВАЛЬОВА

Харківський національний фармацевтичний університет

<https://orcid.org/0000-0003-1665-6971>

e-mail: vikakova04@gmail.com

Анна МИКИША

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

e-mail: a.mikisha03@gmail.com

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ БІЗНЕС РИЗИКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У статті проаналізовано основні ризики з якими стикнулися суб'єкти підприємництва в Україні з повномасштабним вторгненням Росії в Україну у 2022 році. Була проаналізована сучасна динаміка реєстрації нових суб'єктів господарювання з початку повномасштабної війни за березень – серпень 2022 р.. Визначені основні проблеми, які ускладнили реалізацію бізнесу в Україні від початку повномасштабного вторгнення, а саме неплатоспроможність споживачів, падіння попиту на продукцію підприємств, дефіцит фінансування, руйнування ланцюгів постачання, довготривалі відключення електроенергії через воєнні атаки на енергетичні об'єкти, зростання вартості сировини, матеріалів і енергоресурсів та нестача кваліфікованих працівників. Також у статті було проаналізовано рейтинг ведення бізнесу в стратегічних містах України, а саме – Львів, Одеса, Харків і Дніпро. Також було запропоновано профілактичні заходи щодо зниження ризиків бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. Серед основних рекомендацій: аналіз страхової політики та можливості захисту активів; розробка планів кризового управління та евакуації; зміцнювання взаємовідносин з іншими компаніями та органами влади для забезпечення підтримки в умовах кризи; аналіз ризиків на ринку та адаптування виробництва відповідно до змін попиту; розроблення різних сценаріїв планування та бюджетування для різних ринкових умов; диверсифікація ланцюгів постачання та пошук альтернативних джерел сировини; моніторинг фінансових ринків та вчасне реагування на зміни; розроблення стратегії зменшення валютних ризиків та інших фінансових втрат; розвиток альтернативних джерел фінансування та інвестицій; розроблення екстреного плану та мати альтернативних постачальників сировини; забезпечення стабільності інфраструктури та транспортних зв'язків; моніторинг глобальних подій та геополітичних ризиків для передбачення можливих перерв у постачанні; розроблення планів аварійного живлення та Backup рішення – для забезпечення живлення в разі енергетичного дефіциту; зменшення залежності від централізованих джерел енергії і розробка альтернативних джерел енергії тощо.

Ключові слова: ризики; бізнес; бізнес в умовах воєнного стану; подолання ризиків; стратегічне управління.

Irina GONTAREVA

V. N. Karazin Kharkiv National University

Viktorii KOVALOVA

National University of Pharmacy

Anna MYKYSHA

V. N. Karazin Kharkiv National University

STATISTICAL ANALYSIS OF BUSINESS RISKS IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE AND WAYS TO OVERCOME THEM

The article analyzes the main risks faced by business entities in Ukraine with a full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022. The modern dynamics of registration of new business entities since the beginning of the full-scale war for March - August 2022 were analyzed. The main problems that made it difficult to do business in Ukraine since the beginning of the full-scale invasion were identified, namely consumer insolvency, a drop in demand for the products of enterprises, and a lack of funding. , destruction of supply chains, long-term power outages due to military attacks on energy facilities, rising costs of raw materials, materials and energy resources, and a shortage of skilled workers. The article also analyzed the rating of doing business in strategic cities of Ukraine, namely Lviv, Odesa, Kharkiv and Dnipro. Preventive measures were also proposed to reduce business risks in Ukraine under martial law. Among the main recommendations: analysis of the insurance policy and the possibility of asset protection; development of crisis management and evacuation plans; strengthening relations with other companies and authorities to provide support in crisis; analysis of risks in the market and adaptation of production in accordance with changes in demand; development of different planning and budgeting scenarios for different market conditions; diversification of supply chains and search for alternative sources of raw materials; monitoring of financial markets and timely response to changes; development of a strategy to reduce currency risks and other financial losses; development of alternative sources of financing and investments; developing an emergency plan and having alternative suppliers of raw materials; ensuring the stability of infrastructure and transport links; monitoring of global events and geopolitical risks to predict possible supply interruptions; development of emergency power plans and backup solutions - to ensure power supply in case of energy shortage; reducing dependence on centralized energy sources and developing alternative energy sources, etc.

Keywords: risks; business; business under martial law; overcoming risks; strategic management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сьогодні суб'єкти підприємництва стикнулися з бізнес-ризиками, які зумовлені великою політичною нестабільністю у світі, зокрема у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну у 2022 році. Ця ситуація призвела до серії економічних, політичних та соціокультурних викликів, які вплинули на різні аспекти бізнесу. Економічні аспекти включають зниження споживчого попиту, скорочення інвестиційних можливостей та зростання вартості сировини та енергії. Умови торгівлі та інвестування стали непередбачуваними, а логістика ускладнилася через прикордонні обмеження та конфліктні зони. Ця ситуація вимагає глибокого аналізу виникаючих ризиків та розробку стратегій щодо їх управління. Зараз, як ніколи, підприємства повинні звернути увагу на аналіз ризиків та розробку планів для забезпечення стійкості та надійності свого бізнесу в умовах невизначеності та конфлікту. Аналіз цих проблем може також вказати на можливості розвитку нових бізнес-моделей, які можуть бути більш життєздатними в умовах політичних криз та геополітичних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження актуального стану підприємництва в Україні та визначення ризиків, з якими воно стикається в сучасних умовах воєнного стану, привернули увагу багатьох вчених, експертів, журналістів та аналітиків, серед яких: Григоренко Є., Рихліцький В., Ріак Є., Смітюх І., Шніцер та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Враховуючи динаміку економічних процесів в країні та активну підтримку з боку держави, визнаємо необхідність подальшого аналізу для ідентифікації ризиків у веденні бізнесу під час воєнних конфліктів і розроблення шляхів їх подолання.

Формулювання цілей статті

Головна мета цієї статті – дослідити актуальний стан підприємництва в Україні в умовах війни та ідентифікувати ключові ризики, які виникають для бізнесу в цій ситуації. На основі проведеного аналізу запропонувати рекомендації для управління цими ризиками та підтримки стійкості підприємств в умовах війни.

Виклад основного матеріалу

Економіка України стоїть перед величезними викликами через тривалу війну з Росією. Протягом останнього року вітчизняні підприємці намагаються впоратися з цими труднощами та адаптувати свій бізнес до нових умов. Багато компаній зазнали значних збитків, особливо на початку повномасштабного вторгнення. Є підприємці, які втратили все через руйнування та окупацію частини територій. Але загалом бізнес робить вагомі кроки, щоб вижити та продовжити роботу, незважаючи на значні руйнування економіки країни.

За даними Центру розвитку інновацій спільно з офісом розвитку підприємництва та експорту й національним проектом «Дія» протягом 6 місяців повномасштабної війни було зареєстровано 14 027 юридичних осіб. Найвища кількість реєстрацій була зафіксована у червні – 3 263. У серпні 2022 року спостерігалось позитивне зростання кількості нових реєстрацій юридичних осіб порівняно з попереднім місяцем – на 14%. Реєстрація нових ФОПів протягом повномасштабної війни теж показує позитивну тенденцію. З 1 березня 2022 року по 31 серпня 2022 року було зареєстровано 63 406 ФОПів, з них у серпні 2022 року – 20 316 [1]. Ця динаміка подана на рис.1.

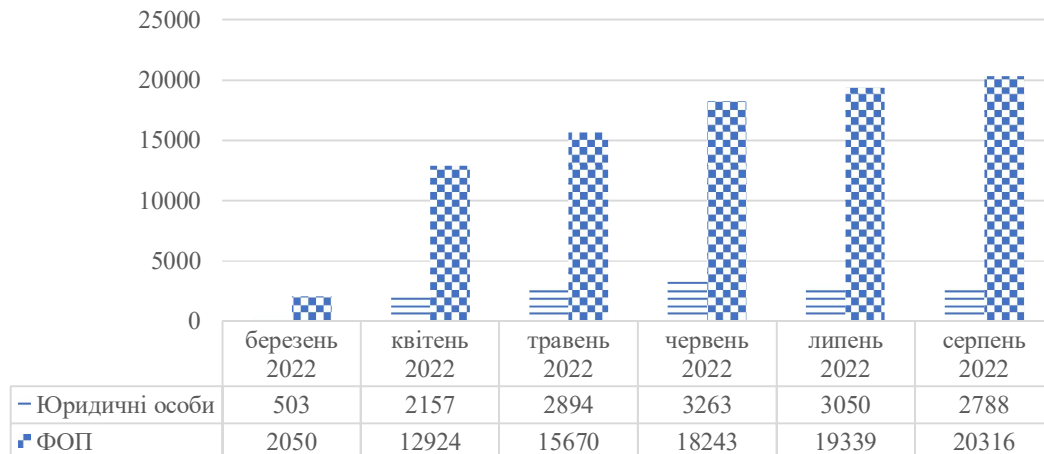

Рис. 1. Реєстрація нових суб'єктів господарювання з початку повномасштабної війни (розроблено авторами за джерелом [1])

За даними НБУ економіка нашої країни зазнала безпрецедентного спаду у 2022 році – падіння склало 30,4%. Споживча інфляція досягла 26,6%, що призвело до підняття цін на чверть на товари та послуги. Також відбулася значна девальвація національної валюти – курс зріс до 40 гривень за долар, порівняно з 29 гривнями перед вторгненням [2]. Цей фактор також вплинув на рівень цін на товари та послуги в країні.

Війна залишила глибокий слід на підприємствах, про що свідчать дані Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА). 83% компаній-членів асоціації зазнали збитків у 2022 році. Серед них 29% підприємств відчували спад до 20%, більше половини – спад на 21% і більше. Лише 6% компаній не відчували змін, і тільки 11% змогли збільшити доходи у 2022 році [3].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, підприємці зіткнулися з численними викликами, такими як неплатоспроможність клієнтів, падіння попиту, дефіцит фінансування, руйнування ланцюгів постачання та довготривалі відключення електроенергії через воєнні атаки на енергетичні об'єкти. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій провів аналіз основних проблем з якими стикнувся бізнес від початку повномасштабного вторгнення. Результати аналізу подані на рис.2.

Серед основних ризиків для ведення бізнесу в Україні були визначені також зростання вартості сировини, матеріалів і енергоресурсів, недоступність кредитних ресурсів та нестача кваліфікованих працівників.

Проте є і позитивна динаміка, так підприємці з чотирьох стратегічних регіонів, де розташовані регіональні офіси ЄБА – Львів, Одеса, Харків і Дніпро – зафіксували покращення умов для ведення бізнесу порівняно з 2022 роком. Згідно з опитуванням, проведеного у липні 2023 року, у якому взяли участь представники 74 компаній з регіональних офісів ЄБА показує, що середня оцінка зросла на 0,3 бала за шкалою від 1 до 5 [3].

На першому місці за оцінкою ведення бізнесу опинився Львів (2,64 бала). Згідно з опитуванням, 72% вважають умови задовільними, 20% стикаються з труднощами, а 8% – з дуже великими труднощами [5].

На другому місці опинилася Одеса (2,47 бала). У цьому регіоні 53% відзначили труднощі ведення бізнесу, для 41% – умови є задовільними, а для 6% – легкими. Також підприємці відзначили такі проблеми як відтік робочої сили за кордон, труднощі з логістикою та корупцію [6].

У Дніпрі (2,25 бала) частка підприємців, які відзначають складні умови роботи, зменшилася з 75% до 69% порівняно з минулим роком. У цьому регіоні відзначили труднощі з виїздом у закордонні відрядження та з бронюванням співробітників, зниження купівельної спроможності населення та корупцію [7].

У Харкові умови ведення бізнесу вже другий рік поспіль оцінюють як найгірші (1,62 бала). 94% компаній відзначили великі труднощі та лише 6% вважають умови задовільними. Основні проблеми включають зниження купівельної спроможності населення, відтік персоналу за кордон і мобілізацію працівників [8].

Рис.2. Основні проблеми з якими стикнувся бізнес від початку повномасштабного вторгнення (розроблено авторами за джерелом [4])

Підприємці, які функціонують в умовах війни, постійно стикаються зі значними ризиками та труднощами, які сильно впливають на їх бізнес і можуть загрожувати його стабільності. Вже найменші зміни в геополітичній та економічній ситуації можуть мати серйозні наслідки для їх діяльності. В таких умовах важливо ретельно аналізувати ризики та розробляти стратегії для їхнього управління. Проведений аналіз літератури [9, 10, 11] дозволив узагальнити ризики ведення бізнесу під час війни та профілактичні заходи щодо їх зниження, що наведено у табл. 1.

Щодо допомоги бізнесу, то уряд України почав надавати її ще з початку повномасштабного вторгнення. У березні 2022 року був прийнятий закон, який передбачав пільгове оподаткування для бізнесу. Крім того, влада скасувала мито та ПДВ на імпорт товарів, хоча ці заходи були тимчасовими та були відновлені в червні 2022 року. Уряд також запустив грантову програму «eРобота», яка дозволила підприємцям отримати грант на створення нових робочих місць та розвиток свого бізнесу. Додатково, деякі підприємства змогли переїхати до безпечних регіонів за допомогою програми релокації, яку реалізувала держава. За даними Мінекономіки, на початок лютого 2023 року було переміщено 791 підприємство, з яких 617 вже успішно відновили свою діяльність на новому місці [12].

Таблиця 1

Ризики ведення бізнесу під час війни та шляхи їх вирішення*

Ризики	Наслідки для бізнесу	Профілактика зниження
Окупація територій	<ul style="list-style-type: none"> – втрата контролю над активами, включаючи обладнання, нерухомість і інвестиції; – втрата зв'язків з партнерами, клієнтами та постачальниками; – можлива негативна реакція суспільства та клієнтів; – потенційні судові та правові проблеми, включаючи конфіскацію майна 	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз страхової політики та можливості захисту активів; – розробка планів кризового управління та евакуації; – зміцнювання взаємовідносин з іншими компаніями та органами влади для забезпечення підтримки в умовах кризи
Ринки збуту	<ul style="list-style-type: none"> – зміна попиту, споживчих звичок та правил конкурентної боротьби; – зміни у зовнішній торгівлі; – зменшення витрат споживачів; – зростання цін на сировину та виробництво; – збільшення витрат на логістику та транспортування 	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз ризиків на ринку та адаптування виробництва відповідно до змін попиту; – розроблення різних сценаріїв планування та бюджетування для різних ринкових умов; – диверсифікація ланцюгів постачання та пошук альтернативних джерел сировини
Нестабільність на фінансових ринках	<ul style="list-style-type: none"> – коливання валютних курсів і цін на сировину; – зміни в споживчому попиті та інвестиційному кліматі; – збільшення витрат на закупівлю сировини 	<ul style="list-style-type: none"> – моніторинг фінансових ринків та вчасне реагування на зміни; – розроблення стратегії зменшення валютних ризиків та інших фінансових втрат; – розвиток альтернативних джерел фінансування та інвестицій
Руйнування та переривання ланцюгів постачання	<ul style="list-style-type: none"> – неможливість отримання сировини та інших матеріалів для виробництва; – збільшення витрат на логістику та транспортування; – пошук альтернативних джерел сировини 	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення екстреного плану та мати альтернативних постачальників сировини; – забезпечення стабільності інфраструктури та транспортних зв'язків; – моніторинг глобальних подій та геополітичних ризиків для передбачення можливих перерв у постачанні
Енергетичний дефіцит	<ul style="list-style-type: none"> – перебої у постачанні енергії; – необхідність придбання генераторів та іншого обладнання для забезпечення живлення 	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення планів аварійного живлення та Backup рішення – для забезпечення живлення в разі енергетичного дефіциту; – зменшення залежності від централізованих джерел енергії і розробка альтернативних джерел енергії, такі як сонячні панелі або вітряні турбіни
Дорогі кредитні ресурси	<ul style="list-style-type: none"> – зменшення прибутковості підприємства; – збільшення витрат на обслуговування боргів; – зменшення інвестицій та розвитку бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення фінансових стратегій, які передбачають можливість високих відсоткових ставок; – розглянути можливість участі в програмах здешевлення кредитів для підприємств; – зменшення залежності від зовнішнього фінансування та розгляд альтернативних джерел фінансування
Мобілізація співробітників	<ul style="list-style-type: none"> – можлива втрата ключових працівників; – вплив на продуктивність та якість виробництва; – зменшення можливостей росту та конкурентоспроможності 	<ul style="list-style-type: none"> – регулювання бронювання від мобілізації, якщо компанія є критично важливою для економіки; – підготовлення резервних планів для можливих втрат працівників та розвиток внутрішніх резервів

(*Розроблено авторами)

Ведення бізнесу під час війни є вкрай складним завданням, але можливим за умови використання правильної стратегії та підготовки. У загальному вигляді це може включати наступні аспекти:

1. Піклування про своїх працівників, їх безпеку та комфортні умови роботи. Підтримка важлива, адже деякі працівники можуть бути волонтерами або на передовій. Необхідно зосередити увагу на вдосконаленні бізнес-процесів та використуванні нових технологій для віддаленої роботи.

2. Не допускання хаотичного звільнення працівників. Необхідний пошук нових ролей для робітників в компанії або можливість співпраці з іншими компаніями для створення нових продуктів чи послуг.

3. Дослідження альтернативних ринків, оскільки продажі в Україні можуть знижуватися. Необхідно розширення партнерських зв'язків та розгляд можливості роботи на зовнішніх ринках.

4. Максимізація партнерських зв'язків, співпраця з іншими компаніями для спільних проєктів та підтримки. Міжнародні партнери можуть бути корисними для поширення інформації та збору фінансів, а також для отримання гуманітарної допомоги через партнерство.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Дослідження впливу повномасштабного вторгнення на ведення підприємницької діяльності в Україні розкрило ряд серйозних викликів та труднощів, з якими стикаються бізнес-структури. Облікові ставки підвищилися, що призвело до фінансових труднощів, обмеживши можливості інвестицій та розвитку. Ризик мобілізації працівників став проблемою, яка загрожує втратою ключових кадрів і впливає на продуктивність. Зменшення споживчого попиту та зміни на ринках ускладнили умови бізнесу.

Проте дослідження показало, що існують деякі заходи щодо профілактики нових підприємницьких ризиків для забезпечення фінансової стабільності підприємства та його розвитку. Участь у програмах здешевлення кредитів може зменшити фінансові ризики, а розгляд альтернативних ринків та максимізація партнерських зв'язків можуть відкрити нові можливості. Здійснення цих заходів вимагає гнучкості та творчості від підприємств, які повинні швидко адаптуватися до умов, що постійно змінюються.

Для подолання викликів в умовах війни, підприємства повинні спиратися на інновації та співпрацю з іншими компаніями та громадськими організаціями з метою не лише забезпечити власну стійкість, але й сприяти відновленню економіки країни та підтримці соціально-економічного розвитку.

Література

1. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni-analitika-stanu-za-sist-misaciv>
2. Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/>
3. European Business Association URL: <https://eba.com.ua/>
4. Щомісячне опитування підприємств. Випуск 1. (5.2022) Український бізнес під час війни URL: http://www.ier.com.ua/ua/areas_of_research/business_climate?pid=6921
5. Три чверті компаній Західноукраїнського офісу ЕВА працюють в повному обсязі URL: <https://eba.com.ua/try-chverti-kompanij-zahidnoukrayinskogo-ofisu-eva-pratsyuyut-v-povnomu-obsyazi/>
6. Розбудова інфраструктури має бути у фокусі повоєнного відновлення Одеського регіону URL: <https://eba.com.ua/rozbudova-infrastruktury-maye-buty-u-fokusi-povoyennogo-vidnovlennya-odeskogo-regionu/>
7. Чверть опитаних підприємств Дніпра понесли втрати від 10 млн\$ URL: <https://eba.com.ua/chvert-popytanyh-pidpryyemtsiv-dnipra-ponesly-vtraty-vid-10-mln/>
8. Підприємці Харківського регіону готуються до тривалої війни URL: <https://eba.com.ua/pidpryyemtsi-harkivskogo-regionu-gotuyutsya-do-tryvaloyi-vijny/>
9. Ріяко Є. Безпека бізнесу під час війни: Топ-10 порад керівнику. Ліга Закон. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/212816_bezpeka-bznesu-pdchas-vyni-top-10-porad-kervniku#:~:text=-
10. Григоренко Є., Шніцер М. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velikedoslidzhennya-deloitte-15122022-10501>
11. Як український бізнес виживає під час війни URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/>
12. Міністерство економіки України URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
13. Смітюх І. Як захистити бізнес під час війни. Ліга Закон. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/212456_yak-zakhistiti-bznes-pd-chas-vyni
14. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Українська правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>

Referances

1. Ukrainskyi biznes v umovakh povnomasstabnoi viiny: analitika stanu za shist misiatsiv URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni-analitika-stanu-za-sist-misaciv>
2. Natsionalnyi bank Ukrainy URL: <https://bank.gov.ua/>
3. European Business Association URL: <https://eba.com.ua/>
4. Shchomisiachne opytuvannia pidpryyemstv. Vypusk 1. (5.2022) Ukrainskyi biznes pid chas viiny URL: http://www.ier.com.ua/ua/areas_of_research/business_climate?pid=6921
5. Try chverti kompanii Zakhidnoukrayinskoho ofisu EVA pratsyuiut v povnomu obsyazi URL: <https://eba.com.ua/try-chverti-kompanij-zahidnoukrayinskogo-ofisu-eva-pratsyuyut-v-povnomu-obsyazi/>

6. Rozbudova infrastruktury maie buty u fokusi povoiennoho vidnovlennia Odeskoho rehionu URL: <https://eba.com.ua/rozbudova-infrastruktury-maye-buty-u-fokusi-povovennogo-vidnovlennya-odeskogo-regionu/>
7. Chvert opytanykh pidpriemtsiv Dnipra ponesy vtraty vid 10 mln\$ URL: <https://eba.com.ua/chvert-opytanyh-pidpriemtsiv-dnipra-ponesy-vtraty-vid-10-mln/>
8. Pidpriemtsi Kharkivskoho rehionu hotuiutsia do tryvaloї viiny URL: <https://eba.com.ua/pidpriyemtsi-harkivskogo-regionu-gotuyutsya-do-tryvalovi-viiny/>
9. Riiako Ye. Bezpeka biznesu pid chas viiny: Top-10 porad kerivnyku. Liha Zakon. 2022. URL: https://biz.ligazon.net/analytics/212816_bezpeka-bznesu-pdchas-vyni-top-10-porad-kerivniku#:~:text=
10. Hryhorenko Ye., Shnitser M. Yak pislia viiny Ukraina maie vidnovliuvaty ekonomiku ta biznes. Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pislya-viiny-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501>
11. Yak ukrainskyi biznes vyzhyvaie pid chas viiny URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/>
12. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
13. Smitiukh I. Yak zakhystyty biznes pid chas viiny. Liha Zakon. 2022. URL: https://biz.ligazon.net/analytics/212456_yak-zakhystiti-bznes-pd-chas-vyni
14. Rykhliitskyi V. Biznes v umovakh viiny: khto zaznav naibilshykh vtrat ta yak vidnovliuutsia pidpriemstva. Ukrainska pravda. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>